

Ο ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΝΤΑΕΤΕΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ *

Υπό του κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Φ. ΚΟΥΤΣΟΥΜΑΡΗ

Τακτικού καθηγητού τῆς Α. Σ. Ο. & Ε. Ε. καὶ Γενικοῦ ἐπιστημονικοῦ
διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου Προγραμματισμοῦ καὶ Οικονομικῶν Ἑρευνῶν

Πρὶν εἰσέλθω εἰς τὸ θέμα μου, θὰ ἤθελα νὰ εὐχαριστήσω θερμῶς τὴν Ἑταιρείαν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν, ἡ ὁποία εἶχε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ὀργανώσεως τῆς συγκεντρώσεως αὐτῆς. Τὸ θέμα, τὸ ὁποῖον ἀπασχολεῖ τὴν σειρὰν αὐτὴν τῶν διαλέξεων τῆς Ἑταιρείας, εἶναι γύρω ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῶν μέσων προωθήσεως τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως. Χαίρω πού μοῦ δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ μετᾶσχω διὰ δευτέραν φοράν, εἰς τὴν ἀξιέπαινον αὐτὴν προσπάθειαν τῆς Ἑταιρείας Ἑλληνικῶν Σπουδῶν, διὰ μίαν ἐλευθέραν συζήτησιν καὶ ἀνταλλαγὴν ἀπόψεων ἐπὶ τῶν ζωτικῶν προβλημάτων τῆς χώρας μας.

Σκοπός μου ἀπόψε εἶναι νὰ συζητήσω μαζί σας τὸ πρόβλημα τοῦ «ρόλου τοῦ προγραμματισμοῦ εἰς τὴν οικονομικὴν ἀνάπτυξιν», γενικῶς, καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν χώραν μας. Τὸ θέμα τοῦτο, ὡς γνωστόν, ἔχει ἀπασχολήσει ἐπὶ ἄρκετὰ ἔτη τὴν κοινὴν γνώμην, καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι τὸ ἐπικέντρον τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὰ οικονομικὰ προβλήματα τῆς χώρας. Παρὰ τὸ ἐξαιρετικὸν ὅμως ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον τὸ θέμα τοῦτο ἔχει δημιουργήσει, καὶ τὰς γενομένας μέχρι τοῦδε δημοσίας ἐπ' αὐτοῦ συζητήσεις, εἰς τὸ θεωρητικὸν ὅσον καὶ εἰς τὸ πρακτικὸν ἐπίπεδον, φαίνεται, ἐν τούτοις, νὰ ὑπάρχῃ ἀκόμη σοβαρὰ σύγχυσις γύρω ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ προβλήματος καὶ τὰς πρακτικὰς του συνεπειὰς. Ἡ δημοσίευσίς τελευταίως τοῦ ὑπὸ τοῦ Κ.Ε.Π.Ε. καταρτισθέντος Σχεδίου Πενταετοῦς Προγράμματος Οικονομικῆς Ἀναπτύξεως τῆς χώρας διὰ τὴν περίοδον 1966-1970, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς σειρὰν σχολίων καὶ ἀντιδράσεων, ἐνδεικτικῶν τῆς συγχύσεως αὐτῆς. Ἄν καὶ αἱ ἀντιδράσεις ὑπῆρξαν περιορισμένης μορφῆς, τουλάχιστον μέχρι τοῦδε, (ἐντοπιζόμενα κυρίως εἰς σχόλια τοῦ τύπου καὶ εἰς μικροτέραν ἑκτασιν σχόλια ἐκ τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου), ἐν τούτοις, εἶναι ἐνδεικτικὰ τῆς σοβαρᾶς συγχύσεως, ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ γύρω ἀπὸ τὸ πρόβλημα τοῦ προγραμματισμοῦ ἐν γένει καὶ τοῦ ρόλου

* Διάλεξις δοθεῖσα ἐν Ἀθήναις τὴν 28 Μαρτίου 1966 εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ ὀργανωθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας Ἑλληνικῶν Σπουδῶν.

λου του ως μέσου επιταχύνσεως τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως εἰς μίαν ὑπὸ ἀνάπτυξιν χώραν ὡς εἶναι ἡ Ἑλλάς. Αἱ μέχρι τοῦδε συζητήσεις γύρω ἀπὸ τὸ θέμα αὐτό, φαίνεται νὰ ἐβοήθησαν πολὺ ὀλίγον εἰς τὴν διάλυσιν τῆς συγχύσεως, ἰδίως μεταξὺ τῶν φορέων τῆς δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς δραστηριότητος τῆς χώρας, ὅσον ἀφορᾷ τὴν οὐσίαν καὶ τὰς προϋποθέσεις τοῦ προγραμματισμοῦ τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως, τὸν ρόλον αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἀναπτύξεως, καὶ τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐκτελεστικούς φορεῖς τῆς οικονομικῆς δραστηριότητος.

Φαίνεται νὰ ὑπάρχη σύγχυσις μεταξὺ οὐσίας καὶ τύπων, μεταξὺ βραχυχρονίων προβλημάτων καὶ μακροχρονίων ἐπιδιώξεων, σύγχυσις μεταξὺ ἐπιθυμητοῦ καὶ δυνατοῦ, μεταξὺ μέσων καὶ σκοπῶν. Σύγχυσις ὡς πρὸς τὸν ρόλον τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, τῶν παραγωγικῶν τάξεων καὶ τῶν τεχνικῶν εἰς τὴν διαδικασίαν τοῦ προγραμματισμοῦ. Μία μικρὰ σταχυολόγησις ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε προβληθέντων ἐπιχειρημάτων εἶναι ἔνδεικτικὴ ἐν προκειμένῳ. Θὰ περιορισθῶ νὰ μνημονεύσω ὠρισμένα μόνον σχόλια, τουλάχιστον ἐξ ἐκείνων τὰ ὅποια θεωρῶ ἔνδεικτικά.

Εὐρέθη π.χ. ὅτι τὸ δημοσιευθὲν Πρόγραμμα ἀναπτύξεως εἶναι γενικὸν καὶ ἀφηρημένον, ἀντὶ νὰ εἶναι εἰδικὸν καὶ συγκεκριμένον. Ὅτι ἡ μέχρι τοῦδε πείρα τοῦ προγραμματισμοῦ εἰς τὰς ὑπὸ ἀνάπτυξιν χώρας κατέδειξεν ὅτι τὰ προγράμματα οικονομικῆς ἀναπτύξεως ἀπέτυχον εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν στόχων των καὶ ὅτι πολὺ περισσότερα εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθοῦν διὰ μιᾶς συστηματικῆς οικονομικῆς πολιτικῆς, ὡς ἀποδεικνύει ἡ πείρα τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν. Ὅτι θὰ ἦτο καλλίτερον νὰ γίνεταί ὑπολογισμὸς τῶν δυνατοτήτων ἀναπτύξεως, ἀντὶ τοῦ καθορισμοῦ αὐτῶν ὑπὸ μορφήν ἐπιδιωκτέων στόχων. Ὅτι αἱ προβλέψεις τοῦ δημοσιευθέντος Σχεδίου Πενταετοῦς Προγράμματος ὑπερτιμοῦν τὰς δυνατότητας τῆς ἐλληνικῆς οικονομίας. Ὅτι αἱ πιθανότητες ἐπιτεύξεως τῶν στόχων εἶναι πολὺ ὀλίγαι, δεδομένων τῶν διοικητικῶν καὶ ὀργανωτικῶν ἀδυναμιῶν τῆς χώρας. Ὅτι ρυθμοὶ ἀναπτύξεως 7-8% εἶναι ὑψηλοὶ ἢ ὅτι δὲν εἶναι ἀρκετοί. Ὅτι πολλὰ ἀπὸ τὰ προτεινόμενα μέτρα δὲν εἶναι ἀρκούντως ριζοσπαστικά. Ὅτι καλλίτερον θὰ ἦτο νὰ συνεχίσωμεν μὲ ἕνα χαμηλότερον ρυθμόν, π.χ. 6^ο%, ἀλλὰ μὲ νομισματικὴν σταθερότητα. Ὅτι ἡ ἔμφασις θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι περισσότερο ἐπὶ τῆς μελέτης καὶ τῆς ἐπιδιώξεως συγκεκριμένων ἔργων, κ.ο.κ.

Εἶναι περιττόν, ἀγαπητοὶ φίλοι, νὰ συνεχίσω τὴν σταχυολόγησιν αὐτήν. Τὰ προαναφερθέντα, εἶναι ἔνδεικτικά, νομίζω, τῆς συγχύσεως ποὺ ἐπικρατεῖ γύρω ἀπὸ τὸ πρόβλημα. Δι' αὐτὸ ἐνόμισα ὅτι θὰ ἦτο ἐνδιαφέρον νὰ συζητήσω μαζί σας ἀπόψε τὸ θέμα αὐτό, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἴσως συμβάλω κατὰ τι εἰς τὴν διαλεύκανσιν τῶν προβλημάτων τοῦ προγραμματισμοῦ καὶ τὰς σχέσεις του πρὸς τὴν οικονομικὴν ἀνάπτυξιν, ἢ ὅποια, ὑποθέτω, ἀποτελεῖ γενικὴν ἐπιθυμίαν. Θὰ πρέπει νὰ ἀναφέρω ἴσως, ἐξ ἀρχῆς, ὅτι τὸ θέμα τοῦτο ἀποτελεῖ τελευταίως τὸ ἀντικείμενον συζητήσεως καὶ εἰς τὸ διεθνὲς ἐπίπεδον, ἐν ᾧ τῆς μέχρι τοῦδε ἐμπειρίας καὶ τοῦ συνεχιζομένου ἐνδιαφέροντος γύρω ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν,

πολλά δι' ἀπὸ τὰς ἀναπτυχθησομένας ἀπόψεις ἐβασίσθησαν ἐν μέρει εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῶν διεθνῶν τούτων συζητήσεων.

* * *

Ἄλλὰ πρὶν προχωρήσω, ἐπιτρέψατέ μου νὰ ἐπανέλθω εἰς ἓνα βασικὸν ἐρώτημα : Εἶναι ἄραγε χρήσιμος ὁ προγραμματισμὸς ὡς μέσον ἐπιταχύνσεως τοῦ ρυθμοῦ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἢ μήπως ἀποτελεῖ πολυτέλειαν, ὀφειλομένην εἰς ἀκαδημαϊκὰς ἐνασχολήσεις τῶν τεχνικῶν καὶ τῶν οἰκονομολόγων, πολιτικὰς ἐπιδιώξεις, ἢ καὶ εἰς τὸν νόμον τῆς μιμήσεως ποῦ ἐπικρατεῖ μεταξὺ τῶν κοινωνιῶν, ὅπως μεταξὺ ἄλλων ἐλέχθη; Ἄλλὰ ἐὰν πράγματι ὑποθέσωμεν ὅτι δὲν ἔχει οὐσιαστικὴν χρησιμότητα, τότε πῶς ἐξηγεῖται ἡ ἐπικράτησις του, ὑπὸ μίαν ἢ ἄλλην μορφήν, εἰς τὰς περισσοτέρας σχεδὸν τῶν χωρῶν;

Βεβαίως, ἡ ἰδέα τοῦ προγραμματισμοῦ μιᾶς οἰκονομίας, ἀδιαφόρως κινήτρων καὶ χρονικοῦ ὀρίζοντος, εἶναι φαινόμενον τῶν τελευταίων μεταπολεμικῶν ἐτῶν, μὲ ἐξαιρέσεις, φυσικά, τὴν εἰδικὴν περίπτωσιν τῆς Ρωσίας. Πῶς ἐξηγεῖται ὁμῶς τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς διαδόσεως τοῦ προγραμματισμοῦ; Εἶναι δυνατόν νὰ ἔγινε συμπτωματικῶς, ἢ μήπως ἄραγε ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν προγραμματισμὸν, ἰδίως τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν, ἀποτελεῖ ἐκδήλωσιν μιᾶς βαθυτέρας ἀνάγκης; Καὶ περαιτέρω, εἶναι πράγματι ἡ πολιτικὴ τῶν ἤδη ἀνεπτυγμένων χωρῶν ἀπρογραμμάτιστος; Δὲν ὑπάρχουν ἄραγε καὶ εἰς τὰς χώρας αὐτὰς ἐπιδιώξεις καὶ μέσα πολιτικῆς διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἐπιδιώξεων αὐτῶν, συνεπῆ πρὸς ὠρισμένους σκοποὺς καὶ πρὸς ἄλληλα, ἱεραρχημένα βάσει ὠρισμένων καὶ ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένων κριτηρίων, καὶ συντονισμένα εἰς τὰ πλαίσια συστηματικῶν προγραμμάτων, ἀδιαφόρως μορφῆς ἢ χρονικοῦ ὀρίζοντος;

Τὸ γεγονός ὅτι εἰς τὰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας χώρας ἐπεκράτησεν ἡ μορφή τοῦ μακροχρονίου προγραμματισμοῦ, τοῦ γνωστοῦ τύπου, σημαίνει ὅτι οὗτος θὰ πρέπει νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς κάποιαν ἀνάγκην, καὶ ὅτι ἡ ἀνάγκη αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ εἶναι κοινὴ εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ τύπου αὐτοῦ, ἀνεξαρτήτως ἰδιομορφιῶν ἢ βαθμοῦ καθυστερήσεως. Διότι ἄλλως δὲν θὰ ἐξηγεῖτο τὸ φαινόμενον τῆς ὁμαδικῆς ταύτης προσφυγῆς εἰς μακροχρόνια λεπτομερῆ προγράμματα, ὡς μέσου ἐπιταχύνσεως τοῦ ρυθμοῦ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Θὰ πρέπει συνεπῶς νὰ πρόκειται περὶ διαφορετικῆς μορφῆς προγραμματισμοῦ, ἀνταποκρινομένου εἰς τὴν διάφορον φύσιν τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζουν αἱ χώραι αὐταὶ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἤδη ἀνεπτυγμένας τοιαύτας.

Ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν προγραμματισμὸν εἶναι, ὡς ἐλέχθη, σχετικῶς νέον φαινόμενον καὶ καθ' ὅλοκληρίαν μεταπολεμικόν. Ὑπὸ τὴν πικρὰν πείραν τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων τῆς προπολεμικῆς περιόδου, τὸ πρῶτον μεταπολεμικὸν μέλημα τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν, ὑπῆρξεν ἡ ἐπίτευξις καὶ ἡ διατήρησις πλήρους ἀπασχολήσεως καὶ ἡ ἀμβλυνσις τῶν δυσμενῶν ἐπιπτώσεων, τὰς ὁποίας αἱ ἰσχυραὶ οἰκονομικαὶ διακυμάνσεις ἔχουν ἐπὶ τοῦ ἔθνικοῦ των εἰσο-

δήματος. Ὁ περί «Ἀπασχολήσεως» νόμος τοῦ 1945 τῶν Η.Π., διὰ τοῦ ὁποίου ἐξουσιοδοτήθη ἡ Κυβέρνησις νὰ λαμβάνη τὰ ἀναγκαῖα μέτρα διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς «πλήρους ἀπασχολήσεως» ἀποτελεῖ τυπικὸν παράδειγμα ἐν προκειμένῳ.

Ἀποτέλεσμα τῆς ἀνάγκης αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ ἀνάπτυξις, εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν, ἐνὸς βραχυχρονίου προγραμματισμοῦ, περιωρισμένης ἐκτάσεως καὶ χρονικοῦ ὀρίζοντος, καὶ ἀσκουμένου κυρίως διὰ τοῦ Κρατικοῦ Προϋπολογισμοῦ καὶ τῆς νομισματικῆς καὶ πιστωτικῆς πολιτικῆς. Ἡ βασικὴ ἐπίδιωξις των εἶναι ἡ διατήρησις τῆς οἰκονομικῆς σταθερότητος διὰ τοῦ ἐλέγχου τῆς ζητήσεως, καὶ ἡ ἐξασφάλισις συνθηκῶν ἀπροσκόπτου ἐξελίξεως τῆς οἰκονομίας των, ἡ ὁποία συνήθως εὐρίσκεται εἰς στάδιον αὐτοδυνάμου ἀναπτύξεως. Διὰ τὰς χώρας αὐτὰς μία βραχυχρονίως οἰκονομικὴ κρίσις εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπηρεάσῃ πολὺ σοβαρώτερον τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἐθνικοῦ των εἰσοδήματος, ἀπ' ὅ,τι μία ἐπιτάχυνσις τοῦ ἐτησίου ρυθμοῦ των ἀναπτύξεως κατὰ μίαν ἢ δύο ποσοστιαίας μονάδας. Τούναντίον, ἡ ἐτησίαι ἐπίδρασις τῶν βραχυχρονίων οἰκονομικῶν διακυμάνσεων ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος μιᾶς ὑπαναπτύκτου οἰκονομίας, εἶναι συνήθως πολὺ μικρὰ διὰ νὰ ἐπισκιάσῃ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει δι' αὐτὴν μία ἐπιτάχυνσις τοῦ ἐτησίου ρυθμοῦ ἀναπτύξεώς της, ἔστω καὶ κατὰ 1%.

Τὸ πρόβλημα συνεπῶς τῶν ὑπὸ ἀνάπτυξιν χωρῶν εἶναι ὄχι τόσον πρόβλημα ἀνισορροπίας, προερχομένης ἀπὸ τὴν πλευρὰν τῆς ζητήσεως, ὅσον πρόβλημα ἐπιταχύνσεως τῆς οἰκονομικῆς των προόδου, εἰς τὰ πλαίσια καὶ τὰ ὅρια, τὰ ὁποῖα θέτουν οἱ σπανίζοντες ἀνθρώπινοι, φυσικοὶ καὶ χρηματοδοτικοὶ των πόροι. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἤδη ἀνεπτυγμένων χωρῶν, τὸ κύριον πρόβλημα δὲν εἶναι ἡ παραγωγή ἀγαθῶν. Ὁ παραγωγικὸς των ὀργανισμὸς, μετὰ μακρὰν ἐξέλιξιν, ἔχει φθάσει εἰς ἐπίπεδα ὀργανώσεως, τεχνικῶν γνώσεων καὶ συσσωρεύσεως κεφαλαιουχικοῦ ἐξοπλισμοῦ, τὰ ὁποῖα τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ ἀνταποκρίνεται εὐχερῶς καὶ σχετικῶς ταχέως εἰς τὰς ἐξελίξεις καὶ τὰς προσαρμογὰς τῆς ζητήσεως εἰς τὰ πλαίσια τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀγορᾶς.

Ἀντιθέτως, τὸ ὀξύτερον πρόβλημα διὰ τὰς μὴ ἀνεπτυγμένας χώρας εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς ἰκανότητός των πρὸς παραγωγήν. Αἱ οἰκονομίαι τῶν χωρῶν αὐτῶν ὑποφέρουν, ὡς γνωστὸν, ἀπὸ σοβαρὰς ἀνισορροπίας εἰς τὴν διάθεσιν καὶ τὴν κατανομήν των οἰκονομικῶν των πόρων, τόσον ἀπὸ ποσοτικῆς ὅσον καὶ ἀπὸ ποιοτικῆς ἀπόψεως, καὶ εἰς τὰς ὁποίας αἱ δυνάμεις τῆς ἀγορᾶς δὲν δίδουν ἀποτελεσματικὴν λύσιν. Ὑφίστανται σοβαρώτατοι ἀντινομίαι εἰς τοὺς ὀργανωτικούς των θεσμούς. Ἡ παραγωγικότης των εἶναι συνήθως ἐξαιρετικὰ χαμηλή, συνεπεία τῶν πολλαπλῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν ἐπιβαρύνσεων, αἱ ὁποῖαι ἐμποδίζουν τοὺς δυναμικοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομίας, ὡς εἶναι συνήθως οἱ τομεῖς παραγωγῆς ἀγαθῶν, νὰ ἀναπτυχθοῦν ἐπαρκῶς καὶ μετὸν ἐπιθυμητὸν ρυθμὸν. Ἐξ ἄλλου, ὁ ἀνισος βαθμὸς ἀναπτύξεως τῶν διαφόρων τομέων, ἡ κακὴ διάρθρωσις τῆς κατανομῆς των πόρων, ἡ ἔλλειψις των ἀναγκαιουσῶν συμπληρωματικότητων εἰς τὴν κατανομήν αὐτῶν, ἔχουν ὡς συνέπειαν τὴν δημιουργίαν σειρᾶς περιορισμῶν, ἀδυναμιῶν καὶ ἀνισοτήτων,

αί όποια έμποδίζουν την άπρόσκοπτον και ταχεϊάν άνέλξιν τής οίκονομίας των, κάτω άπό τόν μηχανισμόν τών οίκονομικών δυνάμεων.

Περαιτέρω, ή άνάγκη τής προσφυγής εις τό έξωτερικόν δι' έλλείποντας παραγωγικούς πόρους, ώς είναι πρῶται ύλαι και κεφαλαιουχικός έξοπλισμός, και τό τεχνικόν και όργανωτικόν know-how, καθιστοϋν τό ίσοζύγιον τών πληρωμών των τόν μεγαλύτερον περιορισμόν εις τόν ρυθμόν τής ανάπτυξεώς των. Κατ' άκολουθίαν, τά με τό ίσοζύγιον πληρωμών συνδεόμενα βραχυχρόνια προβλήματα ίσορροπίας, γίνονται πηγή δημιουργίας περαιτέρω έμποδίων εις τό σύστημα τής όμαλής κατανομής και άξιοποίησεως τών οίκονομικών πόρων και συνεπώς τής ανάπτυξεως τοϋ παραγωγικοϋ των μηχανισμού. Παλαιοί θεσμοί, έξ άλλου, οί όποιοι έξεπήγασαν κάτω άπό διαφορετικές συνθήκας κοινωνικής και οίκονομικής διαρθρώσεως, καναλήγουν ν' άποτελοϋν πρόσκομα εις την επίτελεσιν των αναγκαίων διαρθρωτικών μεταβολών. 'Η δημοσία και ιδιωτική διοικήσις είναι χαμηλής ποιότητος, άντανακλώσα τās βασικός όργανικές άδυναμίας τοϋ μορφωτικοϋ επιπέδου τοϋ λαοϋ και τοϋ επιπέδου τής επαγγελματικής και τεχνικής του ξειδικεύσεως. Αί παρεμβάσεις τοϋ κράτους διá την άντιμετώπισιν των άμέσων προβλημάτων, δημιουργοϋν πρόσθετα προβλήματα, ό δε συντονισμός των μέτρων πολιτικής, υπό τās συνθήκας αυτάς, καθίσταται δύσκολος. "Όσον χαμηλότερον είναι τό επίπεδον τής δημοσίας διοικήσεως, τόσον μεγαλύτερα εμφανίζεται ή άνάγκη τής ύπάρξεως ένός πλαισίου, καθοδηγητικοϋ των ενεργειών των διοικήσεων, τόσον τοϋ δημοσίου όσον και τοϋ ιδιωτικοϋ τομέως, και συνεποϋς πρὸς τās κοινωνικές και οίκονομικές επιδιώξεις τής χώρας.

Τό πρόβλημα, συνεπώς, των υπό ανάπτυξιν χωρῶν, είναι έν τῇ οϋσία πρόβλημα μεταβολής τής ύφισταμένης κοινωνικής και οίκονομικής οργανώσεως των, ήτοι πρόβλημα διαρθρωτικών μεταβολών. Οί άντικειμενικοί των σκοποί συνεπώς, έν τῇ επιδιώξει τής οίκονομικής των ανάπτυξεως, δέν είναι τόσον ή έξασφάλισις οίκονομικής σταθερότητος, μέσω τοϋ έλέγχου τής ζητήσεως, όσον ή μεγέθυνσις τής παραγωγικής των δυναμικότητος και ή δημιουργία διαρθρωτικών συνθηκών, αί όποια θά επιτρέψουν την αυτοδύναμον ανάπτυξιν τής οίκονομίας των. Αί επιδιώξεις αυτά δέν ν' άποτελοϋν αναγκαστικώς και τούς μακροχρονίους στόχους ένός προγράμματος οίκονομικής ανάπτυξεως και πρὸς την κατεύθυνσιν αυτήν θά πρέπει νά τείνουν τά επί μέρος μέσα. Οί μεσοπρόθεσμοί στόχοι ένός τοιοϋτου προγράμματος άποτελοϋν άπλώς σταθμούς μεταβάσεως πρὸς τούς άπωτέρους σκοπούς. Τοϋτο σημαίνει ότι ό προγραμματιστής δέν νά έχη σαφή εικόνα τής επιδιωκομένης μακροχρονίου διαρθρώσεως των πόρων και των δραστηριοτήτων, ή όποια έξασφαλίζει τό επιθυμητόν υπό τοϋ λαοϋ επίπεδον εισοδήματος και ευημερίας. 'Η έπιτευκτέα όμως διάρθρωσις, και συνεπώς αί μελλοντικά σχέσεις μεταξύ των δραστηριοτήτων μιās οίκονομίας, έξαρτῶνται έκ των φυσικῶν και ανθρωπίνων πόρων, τούς όποίους αυτη διαθέτει, τό τεχνικόν της know-how και συνεπώς την όργάνωσιν και δραστηριοποίησιν των πόρων αυτής. Εις τό σχήμα αυτό των μακροχρονίων επιδιώξεων, θά πρέπει νά ύποταχθοϋν οί επί μέρος βραχυ-

Χρόνιοι στόχοι καὶ τὰ μέσα ἐπιτεύξεως αὐτῶν, κατὰ τρόπον συνεπῆ καὶ ἀποτελεσματικὸν ὡς πρὸς τὸν τελικὸν σκοπὸν. Διὰ τὴν ἐπιτευχθῆναι, ὁμως, τὸ σχῆμα τοῦτο, χρειάζεται ἐπακριβῆς γνώσεις τῶν ὑφισταμένων δυνατοτήτων, ἂν πρόκειται ἢ προοπτικὴ νὰ εἶναι ρεαλιστικὴ καὶ νὰ μὴ ἀποβαίνῃ ἀπλοῦς εὐσεβῆς πόθος.

* * *

Προγραμματισμὸς ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς δημιουργίας ἐνὸς σχήματος προ-καθορισμένων καὶ καλῶς ἱεραρχημένων ἐπιδιώξεων, μέσῳ πολιτικῆς καὶ ἐνεργειῶν, ἔχει διαδοθῆ καὶ ὑφίσταται σήμερον καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας. Ἡ διαφορὰ ὡς πρὸς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας ἔγκειται εἰς τοὺς ἐπιδιωκόμενους σκοποὺς, οἱ ὅποιοι ἀντανაკλοῦν διαφορετικὰς ἀνάγκας. Ὁ βαθμὸς, συνεπῶς, ὀργανωτικῆς καὶ παραγωγικῆς ἀναπτύξεως μιᾶς δεδομένης οἰκονομίας, προσδιορίζει καὶ τὸ εἶδος καὶ τὴν ἔκτασιν τοῦ προγραμματισμοῦ, ὁ ὅποιος ἀπαιτεῖται. Διότι ἀκόμη καὶ ἄνευ συστηματικοῦ προγραμματισμοῦ ὄλων τῶν δραστηριοτήτων τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ περιορισμοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Κράτους ἐλεγχόμενον τομέα, δὲν σημαίνει ὅτι τὰ μέτρα καὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ δημοσίου τομέως δὲν ἔχουν μακροχρόνιους ἐπιδράσεις, ὥστε νὰ μὴ λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Αἱ δημόσιαι ἐπευδύσεις π.χ. καὶ πολλαὶ ἀπὸ τὰς λοιπὰς δαπάνας, ὡς εἶναι δι' ἐκπαίδευσιν, ὑγείαν κλπ., εἶναι κατ' ἐξοχὴν μακροχρόνιου φύσεως ὡς πρὸς τὰς ἐπιδράσεις αὐτῶν. Διὰ τὴν προγραμματισθῆναι, συνεπῶς, ἀκόμη καὶ ὁ δημόσιος τομεὺς, ἀπαιτεῖται νὰ γίνουσι ὀρισμένοι ὑποθέσεις περὶ τῶν πιθανῶν ἐξελίξεων τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως, ὅπως ἐπίσης διὰ τὴν προγραμματισθῆναι τὰς ἐνεργείας του ὁ ἰδιωτικὸς τομεὺς, θὰ πρέπει νὰ γνωρίζῃ ἐκ τῶν προτέρων τὸ τί πρόκειται νὰ συμβῆ εἰς τὸν δημόσιον τομέα. Ἡ ἀλληλοεξάρτησις, συνεπῶς, τῶν δραστηριοτήτων, δὲν ὑφίσταται μόνον ἐντὸς τοῦ δημοσίου τομέως, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως. Ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀλληλοσυσχετίσεως τῶν ἐνεργειῶν ὄλων τῶν τομέων τῆς οἰκονομίας, αἱ ὁποῖαι ἐνέχουν μακροχρόνιους ἐπιπτώσεις.

Εἶναι φανερόν, ὅτι ὅσον περισσότερο ἀνεπτυγμένος εἶναι ὁ παραγωγικὸς μηχανισμὸς μιᾶς οἰκονομίας καὶ αἱ δυνάμεις τῆς ἀγορᾶς λειτουργοῦν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀποτελεσματικῶς, τόσοον μικροτέρα εἶναι ἡ ἀνάγκη ἐνὸς ὀλοκληρωμένου καὶ λεπτομεροῦς προγραμματισμοῦ. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἀρκεῖ ἓνας περιορισμένου χρονικοῦ ὀρίζοντος προγραμματισμὸς, περιοριζόμενος κυρίως εἰς τὸν ὑπολογισμὸν τῆς ἐξελίξεως τῆς ζητήσεως, τὸν ἔλεγχον τῆς ὁποίας οὐσιαστικὰ ἐπιδιώκει. Ὁ κάπως λεπτομερῆς προγραμματισμὸς τοῦ δημοσίου τομέως καὶ τῶν μέτρων πολιτικῆς ἐτησίως ἢ καὶ διὰ μακρότερα χρονικὰ διαστήματα, εἶναι ἀρκετὸς εἰς τὰς χώρας αὐτὰς διὰ τὴν θέτη εἰς κίνησιν καὶ νὰ κατευθύνῃ τὰς παραγωγικὰς δυνάμεις πρὸς τὰς ὀρθὰς κατευθύνσεις.

Τὸ γεγονός, ὅτι τὸ κύριον πρόβλημα τῶν ὑπὸ ἀνάπτυξιν χωρῶν ἐντοπίζεται εἰς τὴν ἀνάγκην μεγεθύνσεως τῆς παραγωγικῆς τῶν δυναμικότητος

καὶ τὰς διαρθρωτικὰς μεταβολάς, δὲν σημαίνει, φυσικά, τὴν ἀνυπαρξίαν προβλημάτων βραχυχρονίου οικονομικῆς σταθερότητος, τὰ ὅποια, συνήθως, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν προέρχονται ἐκ τοῦ τομέως τῶν ἐξωτερικῶν συναλλαγῶν καὶ τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς. Ἡ ὑπαρξίς ὅμως βραχυχρονίων προβλημάτων δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐπισκιάζη τὰς μακροχρονίους ἐπιδιώξεις, μεταβαλλομένου οὕτω τοῦ σκοποῦ τῆς οικονομικῆς ἰσορροπίας εἰς κύριον σκοπόν, εἰς βᾶρος τῶν ἐπιδιώξεων τῆς μακροχρονίου ἀναπτύξεως. Τὸ πρόβλημα φυσικά, τὸ ὅποιον δημιουργεῖται εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, εἶναι ὁ συμβιβασμὸς τῆς ἀντιφάσεως, ἡ ὅποια ὑφίσταται μεταξύ τῶν δύο σκοπῶν, ἤτοι τοῦ βραχυχρονίου προβλήματος ἐλέγχου τῆς ζήτησεως καὶ τοῦ μακροχρονίου τῆς ἀναπτύξεως τοῦ παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ.

* *

Διὰ νὰ ἐπανέλθω εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ μακροχρονίου προγραμματισμοῦ, ποὺ κυρίως μᾶς ἐνδιαφέρει ἐνταῦθα, ὁ βασικὸς σκοπὸς ἐνὸς προγράμματος οικονομικῆς ἀναπτύξεως εἶναι νὰ καθορίσῃ, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀναλύσεως τοῦ συνόλου τῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας, προτεραιότητας, νὰ κατανεῖμῃ πόρους μεταξύ τῶν προτεραιοτήτων αὐτῶν, νὰ καθορίσῃ μερικωτέρους στόχους εἰς τοὺς κατ' ἴδιαν τομεῖς τῆς οἰκονομίας, καὶ νὰ θέσῃ μέτρα οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς (ὡς εἶναι ἡ φορολογία, αἱ ἐπενδύσεις, αἱ ἀποταμιεύσεις, οἱ δασμοί, αἱ γεωργικαὶ μεταρρυθμίσεις, ἡ ἐργατικὴ πολιτικὴ κλπ.), τὰ ὅποια ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν τιθεμένων στόχων. Ὅλα δὲ αὐτὰ κατὰ τρόπον συνεπῆ μεταξύ των καὶ πρὸς τὰς βασικὰς ἐπιδιώξεις. Ἐν τοιοῦτον πρόγραμμα δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ καλύπτῃ τὸσον τὸν δημόσιον ὅσον καὶ τὸν ἰδιωτικὸν τομέα, ἀποβλέπον κυρίως εἰς τὴν καλλιτέραν δυνατὴν παραγωγὴν τῆς παραγωγικότητος καὶ τοῦ εἰσοδήματος καὶ τὴν προώθησιν τῆς διαρθρωτικῆς ὑποδομῆς, ἡ ὅποια ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον μακροχρόνιον ἀνάπτυξιν.

Τὸ πολὺπλοκον τῶν οικονομικῶν σχέσεων, προκειμένου περὶ ἐπιδιώξεως διαρθρωτικῶν μεταβολῶν εἰς τὸ ὑφιστάμενον σύστημα τῆς οἰκονομίας, τῶν ὁποίων αἱ ἐπιδράσεις εἶναι μακρᾶς πνοῆς, καθιστᾷ τὸν μακροχρόνιον προγραμματισμὸν τεχνικὸν ἔργον εἰς πολὺ μεγαλύτερον βαθμὸν παρὰ εἰς τὴν περίπτωσηί τοῦ βραχυχρονίου προγραμματισμοῦ τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν. Ὁ καθορισμὸς μιᾶς ὀρθῆς στρατηγικῆς μακροχρονίων ἐπιδιώξεων ἀναπτύξεως, ἀπαιτεῖ ἐξειδικευμένας τεχνικὰς γνώσεις, τὰς ὅποιας, συνήθως, δὲν διαθέτουν οἱ ἡγήτορες τῶν ἐπὶ μέρους παραγωγικῶν φορέων, πρᾶγμα τὸ ὅποιον δὲν εἶναι ἡ περίπτωσηίς προκειμένου περὶ βραχυχρονίου προγραμματισμοῦ. Ἡ πολλὰκις διατυπωθεῖσα συνεπῶς ἄποψις, βασιζομένη εἰς πρότυπα προηγμένων χωρῶν, καθ' ἣν ὁ προγραμματισμὸς τῆς ἀναπτύξεως δέον νὰ βασισθῇ κυρίως εἰς τὴν συμμετοχὴν τῶν παραγωγικῶν τάξεων (καὶ συνεπῶς εἶναι ἐργασία ἐκ τῶν κάτω), δὲν εἶναι ἐν τῇ οὐσίᾳ ὀρθή, καὶ εἶναι προφανῶς ἀποτέλεσμα τῆς ὑφισταμένης συγχύσεως ὅσον ἀφορᾷ τὸ περιεχόμενον τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως. Τοῦτο δὲν σημαίνει, φυσικά, ὅτι πρέπει νὰ ὑποτιμᾷ κανεὶς τὸν ρόλον τῆς

συμμετοχῆς τῶν παραγωγικῶν τάξεων, ἢ συμβολῆ τῶν ὁποίων ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν ὑποβοήθησιν τῆς διαγνώσεως τῶν προβλημάτων καὶ εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς ἐφικτότητος τῶν προγραμματιζομένων κατ' ἰδίαν στόχων καὶ μέτρων τῶν διαφόρων τομέων, ἰδίως τῶν βραχυχρονίου φύσεως τοιούτων.

Εἶναι φανερόν περαιτέρω, ὅτι ὁ προγραμματισμὸς τῆς ἀναπτύξεως, ὡς ἕκ τῆς φύσεως τοῦ προβλήματος μακροχρόνιος, ἀπαιτεῖ μηχανισμὸν ὑψηλῆς στάθμης καὶ συνεχείας. Ἡ δημιουργία, ὅμως, καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοιούτων θεσμῶν ἀποτελεῖ μακρὰν διαδικασίαν, δύσκολον καὶ πολλάκις ἀβεβαίαν. Τοῦτο, ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναπτυχθῇ ἐπιτυχῶς καὶ εἰς τὰς μὴ ἀνεπτυγμένας χώρας, αἱ ὁποῖαι συνήθως ἔχουν ἀδυναμίαν εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ ἐπιτυχή λειτουργίαν πολυπλόκων ὀργανωτικῶν ἐπιτελικῶν σχημάτων.

Στενῶς συνδεδεμένον καὶ ὄχι ὀλιγώτερον σημαντικὸν εἶναι καὶ τὸ θέμα τῆς μετατροπῆς ἑνὸς προγράμματος ἀναπτύξεως εἰς δρᾶσιν. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ δευτέρον βῆμα διὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τοῦ σκοποῦ καὶ ἴσως τὸ πλέον δύσκολον διὰ μίαν ὑπανάπτυκτον χώραν. Διότι ἀπαιτεῖ τὴν ὑπαρξιν εἰδικῶς ἐκπαιδευμένων στελεχῶν καὶ τὴν δημιουργίαν νέων θεσμῶν, συστημάτων καὶ τρόπων ἀντιμετωπίσεως τῶν προβλημάτων. Ἀπαιτεῖ, περαιτέρω, κατανόησιν, ὑποστήριξιν καὶ συμμετοχὴν τόσον τῶν διοικητικῶν φορέων τῆς Κυβερνήσεως, ἀδιαφόρως ἐπιπέδου, ὅσον καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως. Κατ' ἀκολουθίαν, ὁ προγραμματισμὸς τῆς ἀναπτύξεως θὰ πρέπει τελικῶς νὰ εὔρη ἔκφρασιν εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν συνείδησιν τῆς χώρας καὶ ν' ἀποβῇ ὁ κεντρικὸς σκοπὸς τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ χώρα μας, εἰς τὸ παρὸν στάδιον, στερεῖται ὠρισμένων βασικῶν εὐκολιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι οὐσιώδους σημασίας διὰ μίαν σύγχρονον οἰκονομίαν. Τὰ διάφορα ἔργα, αἱ ἐνέργειαι καὶ ἀποφάσεις, λαμβάνονται καὶ ὀργανοῦνται μὲ σχετικῶς ὀλίγην προσοχήν, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀλληλοεπιδράσεις τῶν ὑφισταμένων σχέσεων, τὰς ἐπιπτώσεις των ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν οἰκονομικῶν πόρων τῆς χώρας καὶ ἐπὶ τῶν ἀναγκῶν ἢ τῶν δυνατοτήτων τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως. Μέτρα ἀποσκοποῦντα εἰς τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς, ἰδίως εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα, εἶναι συνήθως ἀνεπαρκῆ, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὀρθὴν κατεύθυνσιν, ἢ δὲ ἀναδιοργάνωσις καὶ ἀνακατανομή τῶν οἰκονομικῶν πόρων τοῦ ἔθνους ἀπαιτεῖ περισσότερον ὀλοκληρωμένην καὶ συστηματικὴν προσπάθειαν.

* * *

Καὶ τώρα θὰ ἤθελα νὰ ἔλθω εἰς ἓνα ἄλλο θέμα. Εἰς τὸ πρόβλημα τῆς διαδικασίας κατάρτισεως ἑνὸς ἀρτίου προγράμματος οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Διὰ τὴν κατάρτισιν ἑνὸς τοιούτου προγράμματος εἶναι ἀνάγκη, ὡς εἶναι φανερόν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων, νὰ ὑπολογισθῇ, κατὰ τὸ δυνατόν ἐπακριβῶς, τὸ σύνολον τῶν πόρων τῆς χώρας, οἱ ὁποῖοι εἶναι διαθέσιμοι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν, καὶ νὰ γίνῃ κατανομή αὐτῶν μεταξύ ἔργων καὶ τομέων. Εἰς τὴν διαδικασίαν αὐτὴν, δέον νὰ πρυτανεύουν διάφορα κριτήρια, μεταξύ τῶν ὁποίων τὰ σημαντικώτερα εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ συνέπεια καὶ ἡ

ἀποδοτικότης. Ἡ ἐσωτερικὴ συνέπεια μέσων καὶ σκοπῶν, σημαίνει τὴν ἐξασφάλισιν ὄλων τῶν στοιχείων, τὰ ὅποια ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματος, ἤτοι ὑλικῶν καὶ ἐξοπλισμοῦ, ἐνεργείας, ἐξειδικευμένου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, συναλλάγματος, καταναλωτικῆς ζητήσεως καὶ μέσων διανομῆς καὶ ἐμπορίας τῶν προϊόντων. Θὰ πρέπει ἐπίσης νὰ ὑπάρξη συνέπεια εἰς τὸν δημοσιονομικὸν τομέα, τὰς ἀποταμιεύσεις ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐπενδύσεις, καὶ εἰς τὸν τομέα τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου. Παρίσταται συνεπῶς ἡ ἀνάγκη ὅπως ἀντιμετωπισθοῦν καὶ δοθοῦν λύσεις εἰς τὰς ἀντιθέσεις, αἱ ὁποῖαι ὑφίστανται μεταξύ τῶν διαφόρων κριτηρίων, βάσει τῶν ὁποίων λαμβάνονται αἱ ἀποφάσεις ὡς πρὸς τοὺς ἀνωτέρω τομεῖς. Θὰ πρέπει π.χ. νὰ ἀποφασισθῇ κατὰ πόσον καὶ μέχρι ποίου σημείου αἱ ἐπενδύσεις θὰ πρέπει νὰ κατευθυνθοῦν εἰς συγχρόνους ἐργοστασιακὰς ἐγκαταστάσεις, ἢ θὰ πρέπει νὰ προτιμηθῇ ἡ βιοτεχνία, ἢ ὁποῖα αὐξάνει εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν τὴν ἀπασχόλησιν. Ἐν ἄλλοις λόγοις, θὰ πρέπει νὰ δοθῇ λύσις εἰς τὴν ἀντίφασιν, ἢ ὁποῖα ὑφίσταται ἀφ' ἑνὸς μεταξύ αὐξήσεως τῆς ἀπασχολήσεως καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς βελτιώσεως τοῦ ἐπιπέδου τῆς παραγωγικότητος τῆς οἰκονομίας.

Ἐπιπλέον, περαιτέρω, κριτήρια διοικητικῆς καὶ τεχνικῆς πραγματοποιησιμότητος τῶν ἔργων καὶ τῶν μέτρων, τὰ ὅποια εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν στόχων καὶ τὰ ὅποια δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παροραθοῦν. Εἶναι φανερόν, συνεπῶς, ὅτι ἕνα πρόγραμμα ἀναπτύξεως ἐνέχει κατ' ἀνάγκην σωρεῖαν ἀποφάσεων, αἱ ὁποῖαι δέον νὰ ληφθοῦν προκαταβολικῶς καὶ αἱ ὁποῖαι εἶναι, ἐν πολλοῖς, θέμα πολιτικῆς ἡγεσίας, ἢ ὁποῖα ἐκφράζει τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰς προτιμήσεις μιᾶς δεδομένης κοινωνίας.

Περαιτέρω, ὑφίσταται ἡ ἀνάγκη ὑπάρξεως ὠρισμένων προαπαιτουμένων διὰ τὸν ἐπιτυχήν προγραμματισμὸν τῆς ἀναπτύξεως. Θὰ ἀναφέρω ἐνταῦθα τὰ κυριώτερα, τὰ ὅποια εἶναι ἀπαραίτητα ἀπὸ ἀπόψεως τεχνικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ προγράμματος. Τοιαῦτα εἶναι :

1) Ἡ ὑπαρξὶς λεπτομερῶν στατιστικῶν πληροφοριῶν περὶ τῶν πόρων καὶ τῶν λοιπῶν συνθηκῶν τῆς χώρας. Αἱ πληροφορίες αὗται δέον νὰ ἀναφέρονται τόσον εἰς τὰ συνολικὰ μεγέθη τῆς οἰκονομίας, ὅσον καὶ εἰς τὰς συνθήκας καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν κατ' ἴδιαν τομῶν αὐτῆς.

2) Ἡ ὑπαρξὶς ἐνὸς ἀποτελεσματικοῦ συστήματος μελέτης ἔργων ἀναπτύξεως καὶ ἀξιολογήσεως τῆς προόδου αὐτῶν, ἰδίως ἀπὸ ἀπόψεως ἀναλύσεως τῶν προτεραιοτήτων, βάσει τῶν ἀναμενομένων ἀποτελεσμάτων, τόσον εἰς τὸν τομέα τῶν Δημοσίων Ἐπενδύσεων ὅσον καὶ εἰς τὰ προγράμματα τῶν τρεχουσῶν δαπανῶν.

3) Ἡ ὑπαρξὶς ἐνὸς συστήματος βραχυχρονίων προβλέψεων ἐπὶ τῆς πορείας τῆς οἰκονομίας, καί, συνεπῶς, ἐνὸς συστήματος ἐπισκοπήσεως τῆς βραχυχρονίου προόδου τῶν διαφόρων ἔργων, τὰ ὅποια εἶναι ὑπὸ ἐκτέλεσιν, ὡς καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν μέτρων, τὰ ὅποια ἔχουν ληφθῆ. Ὑφίσταται συνεπῶς ἡ ἀνάγκη μιᾶς συνεχοῦς ἀξιολογήσεως τῆς πορείας τῶν μεγεθῶν τῆς οἰκονομίας εἰς τὸ σύνολόν της, τῶν μέτρων πολιτικῆς εἰς τὰ διάφορα στάδιά των, τῶν τομῶν τῆς οἰκονομίας, ὡς καὶ τῶν κατ' ἴδιαν ἔργων.

4) Ἡ ὕπαρξις μιᾶς συστηματικῆς προσπάθειας διὰ τὸν ὀρθολογισμόν καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς γενικῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς εἰς τοὺς διαφόρους τομεῖς καὶ πεδία τῆς οἰκονομίας, ὡς εἶναι ἡ νομισματικὴ πολιτικὴ, ἡ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ, ἡ ἐκπαίδευσις, ἡ πολιτικὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἔμπορίου καὶ συναλλάγματος, ἡ ρυθμίσις τῶν τραπεζικῶν καὶ πιστωτικῶν δραστηριοτήτων, ἡ ἀγροτικὴ μεταρρυθμίσις, αἱ μονοπωλιακαὶ καταστάσεις κ.ο.κ. Εἶναι ἐπίσης ἀνάγκη νὰ ὑπάρχη πλήρης ἀναγνώρισις καὶ κατανόησις τῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι διέπουν τοὺς ἰδιωτικούς τομεῖς τῆς οἰκονομίας.

Γενικῶς, ἡ σύνταξις ἐνὸς προγράμματος ἀναπτύξεως θὰ πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζεται πολὺ περισσότερον ὡς μία προσπάθεια συντονισμοῦ τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐνσωματώσεως τῶν κυριωτέρων θεσμολογικῶν μεταρρυθμίσεων, αἱ ὁποῖαι θὰ πρέπει νὰ πραγματοποιηθοῦν εἰς τὴν Οἰκονομίαν ἐν τῇ ἐπιδιώξει τῆς μακροχρονίου ἀναπτύξεως, καὶ ὀλιγώτερον ὡς ἓνα ἀπλοῦν μέσον ἐπιτεύξεως ἐνὸς συνολικοῦ, ἐκ τῶν προτέρων καθοριζομένου, ποσοστιαίου ρυθμοῦ ἀναπτύξεως, ὡς συνήθως πιστεύεται. Διότι τὰ ἐπιτεύγματα ἐκ τοῦ συντονισμοῦ τῶν μέτρων τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς καὶ ἐκ τῶν βασικῶν θεσμολογικῶν μεταρρυθμίσεων καὶ διαρθρωτικῶν μεταβολῶν, εἶναι πολὺ μεγαλυτέρας διαρκείας, ἀδιαφόρως ἐὰν ἐπετεύχθη πλήρως ἢ ὄχι ὁ προγραμματισθεὶς ποσοτικὸς ρυθμὸς ἀναπτύξεως. Συνεπῶς, εἶναι σφάλμα νὰ δίδεται ὑπερβολικὴ σημασία εἰς τὸ ἐὰν ὁ ρυθμὸς π.χ. τοῦ 7^ο /_ο ἢ 8^ο /_ο θὰ πραγματοποιηθῇ ἢ μὴ καὶ ἐκ μόνης τῆς ἐπιτεύξεως ἢ μὴ αὐτοῦ νὰ κρίνεται ἡ ἐπιτυχία ἐνὸς προγράμματος ἀναπτύξεως. Διότι ὁ βασικὸς σκοπὸς, ἐπαυλαμβάνω, εἶναι ὄχι τὸσον ἡ ἐπιτεύξις συγκεκριμένων ποσοτικῶν στόχων, ὅσον ἡ δημιουργία μιᾶς δεδομένης κοινωνικῆς διαρθρώσεως καὶ ὠρισμένων κοινωνικῶν σχέσεων, τὰς ὁποίας ἀπαιτοῦν ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις καὶ ἡ ἐπιτεύξις ἀνωτέρου ἐπιπέδου εὐημερίας. Οἱ ποσοτικοὶ στόχοι εἶναι καθοδηγητικοὶ τῶν ἐπιδιώξεων καὶ ἐκφράζουσι τὰς ὑφισταμένας διὰ μίαν συγκεκριμένην περίοδον δυνατότητας, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἐπιτελέσεως τῶν προγραμματιζομένων μεταβολῶν. Οὕτως, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, ἡ πλήρης π.χ. ἀπασχόλησις διὰ μίαν ὑπανάπτυκτον οἰκονομίαν, ἀποτελεῖ ἀπλῶς ἓνα κοινωνικὸν στόχον καὶ οὐχὶ βασικὸν σκοπὸν τῆς ἀναπτύξεως καὶ συνεπῶς βασικὴν ἐπιδίωξιν ἐνὸς μακροχρονίου προγράμματος οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Καὶ τοῦτο διότι ὡς σκοπὸς δυνατὸν νὰ ἀντιστρατεύεται ἑτέρους πλέον βαρικοὺς σκοποὺς, οἱ ὁποῖοι δεόν νὰ ἐπιδιωχθοῦν, ὡς εἶναι π.χ. ἡ αὐξησις τῆς παραγωγικότητος.

* * *

Δεδομένων τῶν πλαισίων αὐτῶν, τὸ ἐρώτημα τὸ ὁποῖον τίθεται ἐν συνεχείᾳ εἶναι, ποῖα δεόν νὰ εἶναι τὰ κύρια καθήκοντα ἐνὸς Ὁργανισμοῦ Προγραμματισμοῦ, ὡς ταῦτα ἐκφράζονται εἰς ἓνα ὀλοκληρωμένον πρόγραμμα ἀναπτύξεως; Φυσικὰ, ὁ σκοπὸς τοῦ προγραμματισμοῦ προσδιορίζει καὶ τὰ καθήκοντα αὐτά, τὰ ὁποῖα εἶναι:

1) Ὁ συντονισμὸς καὶ ἡ ὀρθολογικὴ κατάταξις τῶν μέτρων τῆς οἰκονο-

μικῆς πολιτικῆς, πρὸς τὸν σκοπὸν ἐξασφαλίσεως συνεπειᾶς μεταξύ μέτρων πολιτικῆς καὶ μακροχρονίων ἐπιδιώξεων οικονομικῆς ἀναπτύξεως.

2) Ἡ ἐπεξεργασία μιᾶς σειρᾶς μέτρων οικονομικῆς πολιτικῆς, τὰ ὁποῖα εἶναι συνεπῆ πρὸς τὰς ἐπιδιώξεις τόσον ἀπὸ βραχυχρονίου ὅσον καὶ ἀπὸ μακροχρονίου σκοπιᾶς. Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, ὁ μακροχρόνιος προγραμματισμὸς διαφέρει οὐσιωδῶς ἀπὸ τὰ μέτρα πολιτικῆς, τὰ ὁποῖα, συνήθως, τίθενται ἐτησίως ὑπὸ μιᾶς Κυβερνήσεως διὰ τοῦ Κρατικοῦ Προϋπολογισμοῦ.

3) Νὰ χρησιμεύσῃ ὡς συμβουλευτικὸν σῶμα ἐπὶ τῶν προβλημάτων οικονομικῆς πολιτικῆς, κατὰ τρόπον ὅμως ἀντικειμενικὸν καὶ καθοδηγούμενον ἀπὸ τὸ ἔθνικόν συμφέρον. Θὰ πρέπει συνεπῶς ὁ Ὄργανισμὸς Προγραμματισμοῦ νὰ εἶναι ἐξωπλισμένος μὲ ἕνα σῶμα τεχνικῶν, ἱκανὸν νὰ βοηθήσῃ ὄχι μόνον εἰς τὴν προαναφερθεῖσαν τεχνικὴν προπαρασκευὴν ἑνὸς προγράμματος ἀναπτύξεως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐνεργειοποίησιν αὐτοῦ διὰ συμπαραστάσεως καὶ συμβουλῶν πρὸς τοὺς ἐκτελεστικούς κλάδους τῆς διοικήσεως καὶ τοὺς λοιποὺς φορεῖς διαμορφώσεως οικονομικῆς πολιτικῆς.

Ἐνας Ὄργανισμὸς Προγραμματισμοῦ, συνεπῶς, δὲν ἔχει καθήκοντα οὔτε διαμορφώσεως πολιτικῆς, οὔτε λήψεως ἀποφάσεων ἢ ἄλλης οικονομικῆς δράσεως. Ἀπλῶς εἰσηγεῖται ἕνα ὀλοκληρωμένον πρόγραμμα ἐνεργείας καὶ παρέχει συμβουλὰς, πληροφορίας καὶ ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἐκτελεστικὸν κλάδον διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν προγραμματισθέντων. Οἱ κρατικοὶ φορεῖς διαμορφώσεως πολιτικῆς καὶ προγραμματισμοῦ τῆς ἐκτελέσεως ἔχουν ἀνάγκην τῶν ἐιδικευμένων γνώσεων καὶ τῶν τεχνικῶν μεθόδων τῶν προγραμματιστῶν, ὅπως ἐπίσης εἰ προγραμματιστὰι χρειάζονται τὴν κατανόησιν τῶν πραγματικότητων, μὲ τὰς ὁποίας οἱ φορεῖς τῆς διοικήσεως εὐρίσκονται καθημερινῶς ἀντιμέτωποι.

Τέλος, αἱ τομεακαὶ ἀπόψεις ἑνὸς προγράμματος, ἤτοι οἱ σκοποὶ καὶ τὰ μέσα τὰ ἀφορῶντα τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐπὶ μέρους τομέων τῆς οἰκονομίας, θὰ πρέπει νὰ ὑποβάλλωνται εἰς τὸν αὐστηρὸν ἔλεγχον τῆς μεταξύ των συνεπειᾶς, καὶ ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἐπιδιωκόμενους γενικοὺς ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς. Ὁ ἔλεγχος περὶ τοῦ πραγματοποιησίου ἢ μὴ τῶν συγκεκριμένων κατ' ἴδιαν στόχων καὶ μέτρων, εἶναι ὀλιγώτερον ἔργον τῶν ἐιδικῶν ἐπιστημόνων καὶ περισσότερον θέμα ἐιδικευμένης ἐμπειρικῆς γνώσεως καὶ ἐπαφῆς μὲ τὴν πραγματικότητα. Ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς στενῆς συνεργασίας εἰς τὸ στάδιον αὐτὸ μετὰ τῶν παραγωγικῶν τάξεων καὶ τῶν φορέων τῆς διοικήσεως. Εἶναι εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅπου πράγματι αἱ παραγωγικαὶ τάξεις καὶ οἱ φορεῖς δραστηριότητος τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς δημοσίας διοικήσεως, δέον νὰ ὑπαισέρχωνται εἰς τὴν διαδικασίαν τοῦ Προγραμματισμοῦ καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ συμβάλλουν οὐσιαστικῶς εἰς τὴν διαμόρφωσιν ἑνὸς ὀρθοῦ καὶ ρεαλιστικοῦ προγράμματος οικονομικῆς ἀναπτύξεως. Συνεπῶς, δὲν εἶναι ἡ ἐκ τῶν κάτω διαμόρφωσις τοῦ προγράμματος, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπαραίτητον εἰς τὸν προγραμματισμόν, ἀλλὰ ὁ ἐκ τῶν κάτω ἔλεγχος τοῦ ἐφικτοῦ ἢ μὴ τῶν κατ' ἴδιαν ἐπὶ μέρους ἐπιδιώξεων. Ἡ ἐν προκειμένῳ σύγχυσις ὀφείλεται, προφανῶς, εἰς τὰ πρότυπα ἄλλων ἤδη ἀνεπτυγμένων χωρῶν, τῶν ὁποίων, ὅμως, ὁ προγραμματισμὸς ἐξυπηρετεῖ διαφορετικὰς ἐπιδιώξεις καὶ ἀνάγκας, καὶ συνεπῶς

είναι διαφορετικής έκτάσεως και μορφής. Παράδειγμα ό συχνάκις αναφερόμενος γαλλικός προγραμματισμός. Θά πρέπει νά υπενθυμηθῆ, όμως, ότι τό πρόβλημα τῆς γαλλικῆς οίκονομίας είναι όλιγώτερον πρόβλημα οίκονομικῆς ἀναπτύξεως καί περισσότερον πρόβλημα εξασφαλίσεως οίκονομικῆς ἰσορροπίας καί ἐκσυγχρονισμοῦ μιᾶς ἤδη ἀνεπτυγμένης οίκονομίας, πρὸς διατήρησιν τῆς ἀνταγωνιστικῆς τῆς ἰκανότητος ἐναντι τῶν λοιπῶν βιομηχανικῶν κρατῶν.

* * *

Μετὰ τὴν κάπως μακρὰν διατριβὴν ἐπὶ τοῦ περιεχομένου καί τῶν προ-
απαιτουμένων τοῦ προγραμματισμοῦ τῆς οίκονομικῆς ἀναπτύξεως, εἶναι καιρὸς,
νομίζω, νά ἔλθω καί εἰς τό συγκεκριμένον θέμα τοῦ ἰδικοῦ μας προγραμματι-
σμοῦ. Δὲν εἶναι σκοπὸς μου φυσικὰ νά εἰσέλθω εἰς τό λεπτομερὲς περιεχόμενον
τοῦ ὑπὸ τοῦ Κ.Ε.Π.Ε. καταρτισθέντος σχεδίου πενταετοῦς προγράμματος οίκονο-
μικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας. Τοῦτο θά ἦτο ἐκτὸς θέματος. Ἐκεῖνο τό ὁποῖον
εἶναι ἴσως ἀνάγκη νά τονισθῆ εἶναι ὅτι εἰς τὰ προδιαγραφέντα πλαίσια καί
σκοποὺς θά πρέπει νά τοποθετηθῆ καί τό σχέδιον τοῦτο. Ἀποτελεῖ, ἄς μοῦ
ἐπιτραπῆ νά εἶπω, τὴν πρώτην συστηματικὴν καί ὁλοκληρωμένην προσ-
πάθειαν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν, παρὰ τὰς τυχόν ἀτελείας, καί ὑπὸ τό
πρῖσμα αὐτὸ θά πρέπει νά κριθῆ. Ὁ περισσότερον σαφῆς προσανατολισμὸς
τοῦ πρὸς τό πρόβλημα τῆς οίκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας, εἰς τὰ πλαι-
σια τῶν δυνατοτήτων τῆς, ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς σημαντικώτερας διαφορὰς
τοῦ ἐν σχέσει πρὸς τό προηγούμενον πενταετὲς πρόγραμμα 1960-1964.

Εἰδικώτερον, τὰ κύρια βασικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ σχεδίου τοῦ νέου
πενταετοῦς προγράμματος εἶναι :

1) Ἡ προσπάθεια διαγραφῆς μιᾶς σαφοῦς καί ρεαλιστικῆς μακροχρο-
νίου στρατηγικῆς, ἐντὸς τῶν πλαισίων τῶν ὑφισταμένων προβλημάτων καί
δυνατοτήτων τῆς οίκονομίας, ὡς αὐταὶ προσδιορίζονται ἀπὸ τοὺς ἀνθρωπί-
νους, φυσικοὺς καί χρηματοδοτικοὺς πόρους αὐτῆς, ὡς καί τῶν διαγραφόμε-
νων νέων προοπτικῶν ὡς ἐκ τῆς συνδέσεώς τῆς μετὰ τῆς Ε.Ο.Κ.

2) Ἡ ἐπιδίωξις τοῦ ἀνωτέρου δυνατοῦ μέσου ἐτησίου ρυθμοῦ ἀναπτύ-
ξεως, ὡς οὗτος προσδιορίζεται ἀπὸ τὰ προαναφερθέντα πλαίσια φυσικῶν δυ-
νατοτήτων καί προοπτικῶν, τὰς δυνατότητας τῶν κατ' ἰδίαν τομέων ἐντὸς
τῆς προσεχοῦς πενταετίας, ὡς καί τῶν ὀρίων τῶν τιθεμένων ὑπὸ τοῦ ἰσοζυγίου
πληρωμῶν τῆς χώρας, καί τῆς ἀνάγκης διατηρήσεως τῆς νομισματικῆς στα-
θερότητος. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀποτελεῖ ἰδιαίτερος εὐαίσθητον σημεῖον διὰ
τὴν ἑλληνικὴν οίκονομίαν, δεδομένης τῆς πικρᾶς, προσφάτου σχετικῶς πείρας
τῆς καί τῆς μεγάλης ἐξαρτήσεώς τῆς ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν συναλλαγῶν.

3) Ἡ ἐπιδίωξις τοῦ ἀνωτέρου δυνατοῦ ρυθμοῦ ἀναπτύξεως, ἐν συνδυα-
σμῷ μὲ τὴν προώθησιν βασικῶν διαρθρωτικῶν μεταβολῶν, ἀπαραιτήτων διὰ
τὴν βαθμιαίαν τοποθέτησιν τῆς οίκονομίας ἐπὶ βάσεων αὐτοδυνάμου μακρο-
χρονίου ἐξελίξεως. Τοιαύτης φύσεως διαρθρωτικαὶ μεταβολαί, πολλαὶ ἐκ τῶν
ὁποίων εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν προγραμματιζομένων στό-
χων, εἶναι π.χ. ἡ βαθμιαία ἀπελευθέρωσις τῆς οίκονομίας ἀπὸ τοὺς ποικί-

λους ἐλέγχους, ἀσκόπους καὶ ἐν πολλοῖς ζημιογόνους παρεμβατισμούς, πολυ-
 αριθμούς μονοπωλιακὰς καὶ λοιπὰς προνομιαίας καταστάσεις καὶ ἡ τόνωσις
 τῶν ἀνταγωνιστικῶν δυνάμεων τῆς ἀγορᾶς. Ἡ ἔμφασις ἐπὶ τῆς βελτιώσεως
 τῆς ποιοτικῆς στάθμης τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ τῆς χώρας, μέσῳ γενικῆς
 καὶ τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως, καὶ τῆς προαγωγῆς τῆς ὑγείας τοῦ λαοῦ. Ἡ βα-
 θμιαία καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν ταχυτέρα μεταβολὴ τῆς διαρθρώσεως τοῦ ἐθνι-
 κοῦ προϊόντος ὑπὲρ τῶν δυναμικῶν τομέων τῆς οἰκονομίας, ὡς εἶναι οἱ τομεῖς
 παραγωγῆς ἀγαθῶν καὶ ὁ τουρισμός. Ἡ προώθησις τῆς ὀργανωτικῆς διαρ-
 θρώσεως τῶν κατ' ἴδιαν τομέων τῆς οἰκονομίας πρὸς τὰς συνθήκας, αἵτινες
 ἀναμένονται νὰ δημιουργηθοῦν ἐκ τῆς μελλοντικῆς ἐντάξεως τῆς χώρας εἰς τὸν
 εὐρύτερον Εὐρωπαϊκὸν χώρον.

4) Ἡ αὔξησις τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος νὰ προέλθῃ κατὰ κύριον λόγον
 ἐκ τῆς αὔξησεως τῆς παραγωγικότητος τῶν δυναμικῶν τομέων, ἐν ὧσι τῆς
 ἀνάγκης προαγωγῆς τῆς ἀνταγωνιστικότητος τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς αὔξη-
 σεως τῶν πραγματικῶν εἰσοδημάτων τοῦ λαοῦ, ὡς κυρίου ἀποτελεσματικοῦ
 μέσου διὰ τὴν βαθμιαίαν ἀνακοπήν τοῦ ἐπικινδύνους διαστάσεις λαμβάνοντος
 μεταναστευτικοῦ ρεύματος.

5) Ὁ ρυθμὸς τῶν προγραμματιζομένων μεταβολῶν νὰ εἶναι ρεαλιστικὸς
 καὶ ἐντὸς τῆς σφαίρας τοῦ δυνατοῦ τῆς προγραμματιζομένης χρονικῆς περιό-
 δου, δεδομένων τῶν ὀργανικῶν διοικητικῶν ἀδυναμιῶν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονο-
 μίας καὶ τῆς δημοσίας διοικήσεως καὶ τῶν ἀναποφεύκτων διὰ κάθε μεταβολῆν
 ἀντιδράσεων ἐκ μέρους συμφερόντων κοινωνικῶν ὁμάδων.

6) Ἡ προσπάθεια συμβιβασμοῦ τῶν μακροχρονίων ἐπιδιώξεων τῆς οἰ-
 κονομικῆς ἀναπτύξεως πρὸς τὰ προβλήματα τῆς νομισματικῆς καὶ οἰκονομικῆς
 ἰσορροπίας καὶ ἡ ἀμβλυνσις τῶν ὑφισταμένων ἐν προκειμένῳ ἀντιθέσεων.

7) Ὁ συνδυασμὸς τῶν στόχων ἀναπτύξεως μὲ βαθμιαίαν προώθησιν
 μιᾶς καλυτέρας διανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἐντὸς, φυσικὰ, τῶν πολλὰ
 πλῶν περιορισμῶν, οἱ ὅποιοι ὑφίστανται πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν, δεδομέ-
 νου ὅτι αἱ εἰσοδηματικαὶ ἀνισότητες ὀφείλονται ἐν μέρει εἰς τὰς ποικίλας μο-
 νοπωλιακὰς καταστάσεις, καὶ κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν χαμηλὴν παραγωγι-
 κότητα τῆς μεγάλης μάζης τοῦ πληθυσμοῦ καὶ εἰς τὰς ὑφισταμένας σημαντι-
 κὰς διαφορὰς εἰς τὸν βαθμὸν οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν διαφόρων περιο-
 χῶν τῆς χώρας.

8) Ἡ ἰσόρροπος ἀνάπτυξις τῶν τομέων, μὲ βασικὸν κριτήριον τὴν παρα-
 γωγικότητα καὶ τὴν δημιουργίαν ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν, ἢ ἀλληλοσυσχέτι-
 σις μέσων καὶ σκοπῶν καὶ ἡ σύνδεσις των πρὸς τὸ διαγνωστικὸν τῶν ἐπὶ μέ-
 ρους προβλημάτων καὶ δυνατοτήτων. Καὶ τοῦτο διότι ἕνα πρόγραμμα οἰκο-
 νομικῆς ἀναπτύξεως δέον, ὡς ἐλέχθη, νὰ ἀποτελῇ ὄχι μόνον καθοδηγητικὸν
 καὶ συντονιστικὸν πλαίσιον ἐνεργειῶν καὶ ἀποφάσεων, ἀλλὰ καὶ μέσον κατα-
 νόησεως προβλημάτων καὶ ἐπιδιώξεων, πρὸς δημιουργίαν συνειδήσεως μεταξὺ
 τῆς εὐρυτέρας μάζης τῶν φορέων τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος τῆς χώρας
 στοιχείον ἀπαραίτητον διὰ τὴν ὑπερνίκησιν τῶν ἀναποφεύκτων ἀντιδράσεων
 ἐκ μέρους συγκρουομένων, βραχυχρονίου φύσεως, συμφερόντων.

Δὲν νομίζω ὅτι θὰ πρέπει νὰ ἐπεκταθῶ περισσότερο. Θὰ ἤθελα, ὁμως νὰ τονίσω ἓνα πρᾶγμα ἐπὶ τοῦ ὁποίου φαίνεται νὰ ὑπάρχη κάποια σύγχυσις. Οἱ προγραμματιζόμενοι ρυθμοὶ ἀναπτύξεως δὲν ἀποτελοῦν ἀπλᾶς προβλέψεις, ἀλλὰ ἐπιδιωκτέους στόχους. Διότι πρόγραμμα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως δὲν εἶναι δυνατόν, ὡς ἐλέχθη, ν' ἀποτελῆ ἀπλῆν προβολὴν τῶν ὑφισταμένων δυνατοτήτων ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας τῆς οἰκονομίας, ἀλλ' ἐνσυνείδητον ἐπιδιώξιν συγκεκριμένων ἀντικειμενικῶν σκοπῶν. Ἀπλῆ προβολὴ πιθανῶν ἐξελίξεων προσιδιάζει περισσότερο πρὸς τὰς ἀνάγκας ἐνὸς προγραμματισμοῦ ἀποβλέποντος εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν σκοπῶν οἰκονομικῆς σταθερότητος ἢ καὶ ἐκσυγχρονισμοῦ τῆς οἰκονομίας. Οὔτε θὰ πρέπει ἢ πληρότης τοῦ καταρτισθέντος σχεδίου προγράμματος νὰ κριθῆ κυρίως ἐκ τοῦ κατὰ πόσον θὰ καταστήται δυνατόν νὰ πραγματοποιηθοῦν πλήρως ἢ ὄχι οἱ κατ' ἴδιαν τιθέμενοι ποσοτικοὶ στόχοι. Ἡ ἀξία του, ὡς ἐλέχθη, θὰ πρέπει νὰ κριθῆ ἀπὸ τὸ κατὰ πόσον αἱ προβλεπόμεναι βασικαὶ μεταβολαὶ καὶ μέτρα πολιτικῆς θὰ δημιουργήσουν, εἰς τὴν μακρὰν διάρκειαν, τὰς ἀναγκαιούσας προϋποθέσεις καὶ διαρθρωτικὰ πλαισία, μέσα εἰς τὰ ὁποῖα αἱ δραστηριότητες τῆς οἰκονομίας μας καὶ οἱ πόροι αὐτῆς θὰ εἶναι δυνατόν νὰ κινηθοῦν καὶ θὰ ἀναπτυχθοῦν πρὸς τὰς ὁρθὰς κατευθύνσεις.

Βεβαίως, ὑπάρχουν πολλὰ κενὰ καὶ ἀτέλεια. Ἡ ὑπαρξις, ὁμως, τῶν κενῶν αὐτῶν εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν ἐπὶ μέρους προβλημάτων ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐπακριβοῦς γνώσεως περὶ τῆς φύσεως πολλῶν ἐκ τῶν ὑφισταμένων προβλημάτων, περὶ τῶν ὑφισταμένων πραγματικῶν δυνατοτήτων τῶν διαφόρων τομέων τῆς οἰκονομίας, καὶ περὶ τῶν τυχόν ἐναλλακτικῶν λύσεων. Ὄφείλεται ἐπίσης εἰς τὴν ἔλλειψιν ἀξιολογήσεως αὐτῶν, ὡς πρὸς τὴν ἀποτελεσματικότητά των, ἐν σχέσει πρὸς τὰς μακροχρονίους ἐπιδιώξεις τῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας. Δυστυχῶς, πολὺ ὀλίγη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἔχει γίνει μέχρι τοῦδε πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν, αἱ δὲ ὑφιστάμεναι γνώσεις μας περὶ τῶν οἰκονομικῶν πόρων τῆς χώρας, τῆς ποιότητος αὐτῶν καὶ τῶν δυνατοτήτων ἀναπτύξεώς των, συνίστανται κατὰ μέγα μέρος εἰς ἐμπειρίαν, προσωπικὰς γνώμας καὶ ἐντυπώσεις τῶν ἐρχομένων εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς κατ' ἴδιαν τομεῖς τῆς οἰκονομίας, ἀντὶ νὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα συστηματικῆς ἀπογραφῆς, ποσοτικῆς μετρήσεως καὶ ποιοτικῆς ἀναλύσεως. Δὲν ἦτο δυνατόν, συνεπῶς, παρὰ τὴν πρώτη αὐτὴ συστηματικὴ προσπάθεια νὰ βασισθῆ, εἰς μέγαν βαθμόν, εἰς τὰς ἐμπειρικὰς αὐτὰς γνώσεις τῶν κατ' ἴδιαν φορέων τῆς οἰκονομίας. Παραμένει συνεπῶς ἡ ἀνάγκη τῆς συνδέσεως τῆς διαδικασίας τοῦ προγραμματισμοῦ τῆς ἀναπτύξεως μὲ μίαν συνεχῆ καὶ συστηματικὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἀπὸ ποιοτικῆς καὶ ποσοτικῆς ἀπόψεως, τῶν πόρων τῆς χώρας καὶ τῶν προβλημάτων καὶ δυνατοτήτων τῶν οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων αὐτῆς, εἰς ὅλας τὰς σχέσεις καὶ ἐκδηλώσεις.

Οὐσιαστικῶς, πολὺ ὀλίγη ἐργασία ἔχει γίνει μέχρι τοῦδε εἰς τὸν τόπον μας ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ. Οἱ ἐπιτελικοὶ κρατικοὶ ὄργανισμοὶ ἀσχολοῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μὲ θέματα διοικητικῆς φύσεως, ἐνῶ τὰ πανεπιστημιακὰ μας ἰδρύματα πολὺ ὀλίγην ἐπαφὴν ἔχουν μὲ τὰ προβλήματα τῆς ἐφηρμοσμέ-

νης έπιστημονικῆς έρεύνης, ιδίως εἰς τὸν κοινωνικὸν τομέα. Ἡ έφηρμοσμένη έρευνα διὰ τοὺς σκοποὺς τοῦ προγραμματισμοῦ δέον, ὡς ανέφερα, νὰ εἶναι συστηματικὴ, συνεχῆς καὶ έπιστημονικῶς ἀντικειμενικὴ, δι' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομίας. Ἡ κατάρτισις ἐνὸς ὀρθοῦ προγράμματος ἀναπτύξεως ἀπαιτεῖ τὴν ὕπαρξιν ἐνὸς συνεχοῦς ρεύματος τεχνικῶν καὶ οἰκονομικῶν γνώσεων έφηρμοσμένης διαγνωστικῆς μορφῆς. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὸ έργον τοῦ «προγραμματιστοῦ» περιορίζεται εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀξιολόγησιν τῶν ἐπιδιώξεων καὶ τῶν μέσων, τὴν ἱεράρχησιν αὐτῶν, βάσει τῶν προαναφερθέντων κριτηρίων συνεπειᾶς καὶ ἀποδοτικότητος, καὶ τὴν μεταβολὴν τῶν γνώσεων καὶ δυνατοτήτων εἰς ἓνα συνεπὲς σύστημα δράσεως, τόσον τῶν φορέων τῆς κρατικῆς πολιτικῆς ὅσον καὶ τῶν φορέων τῆς ἰδιωτικῆς δραστηριότητος.

Εἶναι φανερόν, ὅτι ὁ δρόμος διὰ τὴν δημιουργίαν ἐνὸς ἀποτελεσματικοῦ μηχανισμοῦ προγραμματισμένης ἀναπτύξεως εἰς τὴν χώραν μας, εἶναι μακρὺς καὶ ἀπαιτεῖ ἐπιμονὴν καὶ συστηματικὴν προσπάθειαν διὰ νὰ δώσῃ καρποὺς. Παρίσταται περαιτέρω ἀνάγκη, μιᾶς σαφοῦς ὀργανωτικῆς διακρίσεως μεταξὺ τῶν λειτουργιῶν ἐνὸς βραχυχρονίου προγραμματισμοῦ ἐνεργειῶν διὰ τὴν διατήρησιν τῆς οἰκονομικῆς μας σταθερότητος καὶ τοῦ προγραμματισμοῦ τῆς μακροχρονίου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἀπὸ ὀργανωτικῆς ἀπόψεως ἡ λειτουργικὴ αὕτη διάκρισις ἔχει ἤδη εἰσαχθῆ εἰς τὸ σύστημά μας μὲ τὸν γενόμενον διαχωρισμὸν μεταξὺ τοῦ προϋπολογισμοῦ τρεχουσῶν δαπανῶν τοῦ Κράτους καὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐπενδύσεων, τοὺς ὁποίους θεωρητικῶς τουλάχιστον διαχειρίζονται δύο διαφορετικοὶ φορεῖς. Λέγω θεωρητικῶς, διότι φαίνεται νὰ ὑπάρχῃ πράγματι κάποια σύγχυσις ὅσον ἀφορᾷ τὴν φύσιν τῶν δύο λειτουργιῶν, σύμφωνα μὲ τὰ ὅσα ἀνέπτυξα προηγουμένως. Ἡ οἰκονομικὴ σταθερότης θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιδιώκεται κυρίως μέσῳ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν τρεχουσῶν δαπανῶν καὶ τῆς νομισματικῆς, πιστωτικῆς καὶ δημοσιονομικῆς πολιτικῆς καὶ συνεπῶς μέσῳ τῶν ἀρμοδιῶν διὰ τὴν πολιτικὴν αὐτὴν φορέων. Ἀντιθέτως, ὁ προϋπολογισμὸς τῶν δημοσίων ἐπενδύσεων θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἀναπόσπαστον μέρος ἐνὸς μακροχρονίου προγράμματος ἀναπτύξεως καί, συνεπῶς, ὑποτεταγμένος εἰς τὴν διαχείρισιν τοῦ ὄργανου τοῦ ἐπιφορτισμένου μὲ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ προγράμματος τούτου. Διότι ἐπένδυσις, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της, ἀπαιτεῖ, ὡς ανέφερα, μακροχρόνιον ὀρίζοντα, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιορισθῆ μόνον εἰς τὸν δημοσιονομικὸν τομέα, δεδομένης τῆς προαναφερθείσης στενῆς σχέσεως, ἡ ὁποία μακροχρόνιως ὕφίσταται μεταξὺ τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου τομέως. Οἱ δύο σκοποὶ τῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας καὶ τῆς μακροχρονίου ἀναπτύξεως, ἂν καὶ δὲν εἶναι φυσικὰ ἀσυμβίβαστοι μεταξὺ των, ἐν τούτοις δὲν εἶναι εὐκόλουν νὰ συμβιβασθοῦν.

Εἰς τὸ σχέδιον τοῦ πενταετοῦς προγράμματος κατεβλήθη κάθε δυνατὴ προσπάθεια συμβιβασμοῦ τῶν δύο τούτων σκοπῶν. Ὄταν τὸ ἰσοζύγιον πληρωμῶν, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἀποτελῆ σημαντικὸν περιοριστικὸν παράγοντα, ὁ μακροχρόνιος προγραμματισμὸς ἀναπτύξεως γίνεται δυσκολώτερος, ἐνῶ ἡ ἀνάγκη τοῦ ἐλέγχου τῆς ζήτησεως ἀποκτᾷ ἀναγκαστικῶς σημαντικὸν βάρος. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς εἶναι εὐκόλουν νὰ γίνουν ἀντίλη-

πταί αἱ δυσκολίαι, αἱ ὁποῖαι ἀντιμετωπίσθησαν εἰς τὸ ἐπεξεργασθὲν σχέδιον διὰ τὸν συμβιβασμὸν τῶν δύο αὐτῶν βασικῶν ἀντικειμενικῶν σκοπῶν.

Μέχρι τοῦδε δὲν φαίνεται νὰ ἔχη λυθῆ πλήρως ἡ ὑφισταμένη ἀντίθεσις μεταξὺ βραχυχρονίων καὶ μακροχρονίων ἐπιδιώξεων. Ἄν καὶ ἡ δημιουργία τοῦ Ὑπουργείου Συντονισμοῦ, ὡς συντονιστικοῦ ὄργανου καὶ τῶν δύο πλευρῶν, ἦτοι τοῦ ἐλέγχου τῆς ζητήσεως καὶ τῆς πολιτικῆς ἀναπτύξεως τῆς παραγωγικῆς μας δυναμικότητος, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπέβλεπε κυρίως εἰς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἐν τούτοις δὲν ἐπέτυχε νὰ κρατήσῃ τὴν δέουσαν ἰσορροπίαν μεταξὺ τῶν δύο βασικῶν ἐπιδιώξεων, τουλάχιστον εἰς τὸν ἐπιθυμητὸν βαθμὸν.

Ἡ παραγνώρισις τῆς ὑφισταμένης ἐνταῦθα ἀντιθέσεως φαίνεται ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπικρατῇ εἰς τὴν οἰκονομικὴν μας πολιτικὴν. Προφανῶς ἡ ἔμφασις, ἡ ὁποία παρέστη ἀνάγκη νὰ δοθῆ κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον καὶ διὰ μακρὸν σχετικῶς χρονικὸν διάστημα εἰς τὴν ἐπίτευξιν καὶ διατήρησιν τῆς νομισματικῆς ἰσορροπίας, παρέσυρεν εἰς τὴν διαιώνισιν τῆς ἐμφάσεως αὐτῆς καὶ συνεπῶς εἰς τὴν ἐν πολλοῖς παραγνώρισιν τῶν συνεπειῶν τῆς ἐπὶ τῶν μακροχρονίων ἀπαιτήσεων τῆς οἰκονομικῆς μας ἀναπτύξεως. Τὰ προβλήματα τῆς βραχυχρονίου ἰσορροπίας ἐπεσκίασαν κατὰ πολὺ τὸν μακροχρόνιον προγραμματισμὸν, τὸ δὲ προηγούμενον πρόγραμμα εἶναι ἐνδεικτικὸν ἐν προκειμένῳ. Διότι τοῦτο, ἂν καὶ πρόγραμμα ἀναπτύξεως, ἀποτελεῖ κυρίως προβολὴν τῶν ἐξελίξεων τοῦ δημοσίου τομέως καὶ τῆς ζητήσεως, ἐξυπηρετοῦν ἐν τῇ οὐσίᾳ τόσον τὰς ἀνάγκας ἐπιδιώξεως μακροχρονίου ἀναπτύξεως ὅσον τὰς τοιαύτας οἰκονομικῆς ἰσορροπίας. Ἐξ οὗ καὶ τὸ βασικὸν μειονέκτημα τοῦ προγράμματος τούτου, τουλάχιστον ἀπὸ ἀπόψεως στρατηγικῆς καὶ σαφοῦς κατευθύνσεως τούτου, ἀφορᾷ τοὺς ἐξυπηρετούμενους σκοπούς. Τοῦτο ἐξηγεῖ ἐν πολλοῖς, διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ προγράμματος καλυφθεῖσαν περίοδον, ἂν καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν προγραμματιζομένων στόχων ἐπετεύχθησαν, ἐν τούτοις πολὺ ὀλίγαι μεταβολαὶ διαρθρωτικῆς φύσεως ἐπῆλθον εἰς τὴν οἰκονομίαν. Συνεπῶς, ἐνῶ ἐξυπηρετήθησαν οἱ σκοποὶ τῆς οἰκονομικῆς σταθερότητος, δὲν φαίνεται νὰ ἐξυπηρετήθησαν, ὅμως, καὶ οἱ βασικοὶ σκοποὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἐξ ἴσου τουλάχιστον ἐπιθυμητοί.

Ἄνεξαρτήτως τῶν παρατηρουμένων ἀδυναμιῶν, θὰ πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῆ ὅτι ἡ δημιουργία ἐνὸς ἀποτελεσματικοῦ μηχανισμοῦ προγραμματισμένης ἀναπτύξεως, τόσον διὰ τὸ στάδιον καταρτισμοῦ ἐνὸς ὄρθου προγράμματος, ὅσον καὶ διὰ τὸ στάδιον τῆς ἀποτελεσματικῆς ἐφαρμογῆς του, εἶναι δύσκολος. Ἀπαιτεῖ σαφῆ διάκρισιν μεταξὺ λειτουργιῶν καὶ ἐπιδιώξεων, καὶ συνεπῶς σαφῆ διαχωρισμὸν τῶν ὑπευθυνότητων, καὶ ταυτοχρόνως ἀποτελεσματικὸν συντονισμὸν αὐτῶν. Ἐάν ἡ προσπάθεια ἐπιτευχθῆ, εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ συμβολὴ τοῦ προγραμματισμοῦ εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τοῦ ρυθμοῦ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, συνδυαζομένης μὲ τὴν ἐπίλυσιν τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων, εἶναι, τῷ ὄντι, περισσότερον ἀποτελεσματικὴ ἀπὸ οἰανδήποτε ἕτεραν προσπάθειαν, μεμονωμένων μέτρων καὶ ἐνεργειῶν. Εἶναι ἀνάγκη συνεπῶς νὰ διαλυθοῦν αἱ ὑφιστάμεναι συγχύσεις καὶ νὰ ἀποκτήσωμεν πλήρη συνειδησίην τῶν προαπαιτουμένων διὰ τὴν δι' ὄρθου προγραμματισμοῦ ἐπιτάχυνσιν τῆς

οικονομικῆς μας προόδου. Τὸ νὰ ὀμιλοῦμεν ἀπλῶς περὶ τῆς ἀνάγκης προγραμματισμοῦ δὲν ἀρκεῖ, καὶ κατανατᾶ νὰ ἀποτελῆ ἄκαρπον βυζαντινισμόν. Ἀπαιτεῖται σκληρὰ ἐργασία, ἐκπαίδευσις στελεχῶν καὶ ἡ δημιουργία τῶν καταλλήλων ὀργανωτικῶν σχημάτων, ἂν πρόκειται πράγματι νὰ φθάσωμεν, σὺν τῷ χρόνῳ καὶ μὲ τὴν ἀπόκτησιν πείρας καὶ ἐξειδικεύσεως, εἰς ἓνα ἀποτελεσματικὸν στάδιον προγραμματισμένης ἀναπτύξεως, ἡ ὁποία θὰ ἐπιταχύνῃ τὸν ρυθμὸν μεταβάσεώς μας εἰς ἓνα ἀνώτερον ἐπίπεδον οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς εὐμερίας. Ἀπλῆ προσφυγὴ εἰς τὰ παραδείγματα ἄλλων χωρῶν, εἴτε προηγμένων εἴτε ὑπὸ ἀνάπτυξιν, δὲν ὠφελεῖ. Χρειάζεται συστηματικὴ καὶ ἐνδελεχὴς προσπάθεια. Τὸ κυκλοφορήσαν Σχέδιον Πενταετοῦς Προγράμματος, παρὰ τὰς ἀναποφεύκτους, ἐπαναλαμβάνω, ἀτελείας, ἀποτελεῖ, ἂν μὴ τι ἄλλο, μίαν εὐσυνείδητον πρῶτην προσπάθειαν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν, καὶ ἓνα βῆμα πρὸς τὴν δημιουργίαν ἑνὸς ὀργανωτικοῦ θεσμοῦ διὰ τὸν ὀρθὸν προγραμματισμὸν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἰς τὴν χώραν μας. Ἀπομένει νὰ γίνῃ συνειδησις τῶν πολλῶν καὶ νὰ τύχῃ τῆς δεούσης προσοχῆς καὶ ὑποστηρίξεως, διότι ἄλλως ὑπάρχει κίνδυνος νὰ καταλήξῃ καὶ ὁ θεσμὸς αὐτὸς εἰς μίαν πρόσθετον γραφειοκρατικὴν πολυτέλειαν, ἀπὸ τὰς τόσας ποῦ διαθέτει σήμερον ἡ Ἑλληνικὴ Διοίκησις.